

Szakáli Máté¹

A világrendváltásra adott ASEAN-reakció státuszalapú magyarázata²

Délkelet-Ázsia minden más térségnél nagyobb mértékben és gyorsabb ütemben válik az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság között a világrend meghatározásáért folyó dinamikus stratégiai verseny tárgyává és színterévé. A jelenleg növekvő mértékben tematizálja a globális és a helyi külpolitikai gondolkodásokat, a külpolitikai cselekvéseket és a külpolitikai elemzéseket. Jelen írás elsődleges forrásokra támaszkodva, kvalitatív tartalomelemzés alapján fogalmazza meg és esettanulmány formájában teszteli a státuszmentés hipotézisét. A tanulmány először a releváns elméleti szakirodalmat tekinti át, majd felállítja a feltevést. Az írás második fele a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének kapacitását a nagyhatalmi relációk stabilizálására mint társadalmi konstrukciót vizsgálja, majd az ASEAN-reakciók mint státuszteljesítmény elemzését végzi el.

Kulcsszavak: ASEAN, USA, Kína, reakció, státusz

A Status-Based Explanation of ASEAN's Response to the Changing World Order

More than any other region, and at a faster pace, Southeast Asia has become a subject and venue for dynamic strategic competition between the United States of America and the People's Republic of China for defining the world order. The situation is increasingly orienting global and local foreign policy thinking, foreign policy action and foreign policy analysis. Drawing on primary sources, this paper formulates and tests the hypothesis of 'status-sustenance' in the form of a case study on Southeast Asian regionalism. The paper first reviews the relevant theoretical literature, then posits the hypothesis. The second half of the paper examines the capacity of the Association of Southeast Asian Nations to stabilize great power relations as a social construct, followed by an analysis of ASEAN's 'status-performance'.

Keywords: ASEAN, USA, China, response, status

¹ Szakáli Máté a Neumann János Egyetem Eurázsia Központ kutatója.

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

Bevezetés: az ASEAN és a világrend

Délkelet-Ázsiában

„több mint öt évtizede béke, stabilitás és jólét honol. [Ám] nem vehetjük ezt természetesnek. A béke nem az égből pottyan. A béke az ENSZ Alapokmánya, az ASEAN Alapokmánya és a nemzetközi jog elvein alapuló párbeszéd és együttműködés szokására építő, inkluzív regionális struktúra kiépítésére irányuló szisztematikus erőfeszítések eredménye. Ez az ASEAN egyik legfontosabb védjegye. Nyitottak vagyunk az elidegenedés nélküli együttműködésre. Az ASEAN által vezetett procedúrák egyértelműen ezt az elkötelezettséget fejezik ki. Hatalmas befektetéseket eszközöltünk, és ezt fenn kell tartanunk, különösen most, az összetettebb kihívások közepette. Nincs tehát más választásunk, mint megmutatni, hogy az ASEAN képes a regionális és globális dinamikában navigálni, és folytatni az együttműködés paradigmájának meghonosítását.”

– fogalmazott nyitóbeszédében az ASEAN éves elnökségét ellátó Indonézia külügyminisztere, Retno Marsudi a 2023 júliusában Jakartában megtartott 56. ASEAN külügyminiszeri csúcstalálkozón.³ „Az ASEAN soha nem lesz közvetítő eszköz [*proxy*] a nagyhatalmak rivalizálásában. A TAC-ot [Délkelet-ázsiai Barátsági és Együttműködési Szerződés]⁴ mindenkinek be kell tartania” – tette hozzá.⁵

A beszéd megfogalmazása megfelelt az ASEAN nyilvános kommunikációja hagyományainak és preferenciáinak, tartalma pedig összefoglalta a Szövetség létrehozása és fenntartása fő politikai motivációját, ami a délkelet-ázsiai állam- és nemzetépítések sikeréhez elengedhetetlen regionális stabilitás fenntartása az országok önszerveződő együttműködése révén a régió belüli hegemon államhatalom létrejötte és a térségen kívüli nagyhatalmaknak történő stratégiai alárendelődés nélkül. A délkelet-ázsiai országok az önszervező kooperációjukat egy látszólag sajátos, a helyi kulturális normákra építő, informális és személyes munka- és döntéshozatali metodológiát hasznosító, a nemzetállami kapacitásokat és a szuverenitást erősítő, kormányközi konszenzust igénylő, illetve az ázsiai pénzügyi válság óta (1997–1998) határozott közösségépítő törekvéseket (ASEAN

³ *Chair's Opening Remarks Minister for Foreign Affairs of Indonesia at the 56th ASEAN Foreign Ministers' Meeting (Plenary Session)*. [online], 2023. 07. 11. Forrás: kemlu.go.id [2023. 08. 19.].

⁴ A Délkelet-ázsiai Barátsági és Együttműködési Szerződést (TAC) az ASEAN alapító államai a Szövetség első egyezményeként írták alá 1976-ban. A TAC a délkelet-ázsiai államok közötti békés egymás mellett élés és baráti együttműködés egyetemes, azóta minden hivatalos ASEAN-dokumentumban megerősített elveit összegzi és emeli jogilag kötelező érvényre. A Szerződés célja az örök béke, az örök barátság és az együttműködés előmozdítása Délkelet-Ázsia népei között, amely hozzájárul erejükhez, szolidaritásukhoz és szorosabb kapcsolataikhoz. A szerződő felek vállalják, hogy egymás közötti kapcsolataikban a következő alapelvek szerint járnak el: (1) valamennyi nemzet függetlenségének, szuverenitásának, egyenlőségének, területi integritásának és nemzeti identitásának kölcsönös tiszteletben tartása; (2) minden állam jogának elismerése, hogy nemzeti létét külső beavatkozástól, felforgatástól vagy kényszerítéstől mentesen élje; (3) egymás belügyeibe való be nem avatkozás; (4) a nézeteltérések vagy viták békés eszközökkel történő rendezése; (5) lemondás az erőszakkal való fenyegetésről és az erőszak alkalmazásáról, valamint (6) az egymás közötti hatékony együttműködés. *Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia*. [online], 2023. Forrás: treaties.un.org [2023. 08. 26.]

⁵ *Chair's Opening Remarks Minister for Foreign Affairs of Indonesia at the 56th ASEAN Foreign Ministers' Meeting (Plenary Session)* 2023.

Alapokmány, ASEAN Közösségek stb.) foganatosító nyílt regionalizmus formájában valósítják meg, ami eddig lehetővé tette az ASEAN-tagállamok számára a stratégiai autonómiájuk maximalizálásának formális megvalósítását.⁶

Délkelet-Ázsia mindazonáltal minden más térségnél nagyobb mértékben és gyorsabb ütemben válik az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság között a világrend meghatározásáért folyó dinamikus stratégiai verseny tárgyává és színterévé; egyúttal növekvő mértékben tematizálja a globális és a helyi külpolitikai gondolkodásokat, a külpolitikai cselekvéseket és elemzéseket. A verseny a legalapvetőbb formájában egy állapot vagy helyzet, nem pedig politika vagy stratégia. Az amerikai–kínai verseny pedig sokrétű: elsősorban az egyetemes gazdasági fölény és a technológiai uralom egyértelmű megszerzéséért folytatott küzdelem, de egyre fontosabb katonai, ideológiai és morális összetevői is vannak; nyomást gyakorolva a kormányzás, a média, az infrastruktúra és a szabványok terén hozott szélesebb körű döntésekre is. Végző soron azonban egyetlen alapvető kérdésben áll: melyik országnak van fenntarthatóbb elképzelése a nemzeti státuszról?⁷

A nagyhatalmi versengéssel kapcsolatos délkelet-ázsiai státuszszempontokat mind a washingtoni, mind a pekingi elemzők és döntéshozók gyakran tekintik periferiálisnak a saját státuszuk felfogása és kivetítése tekintetében. Washingtonban jellemzően jobbra a sinológusok határozzák meg a régió jövőjéről szóló vezetői szintű tanácskozási döntési perspektíváit; hasonlóképpen Pekingben a politikai döntéshozók inkább Kína státuszának elismertetésére és a régiót érintő amerikai elképzelések megértésére összpontosítanak, mintsem a régió saját magáról alkotott nézeteire és terveire. Ennek következtében mind az amerikai, mind a kínai döntéshozók legalábbis befolyásolási szándékkal viszonyulnak a délkelet-ázsiai regionalizmus státuszambícióihoz, prioritásaihoz és perspektíváihoz, miközben politikai retorikában és cselekvésben is megerősítik azt a (téves) gondolati sémát a döntéshozatalban, miszerint az amerikai–kínai kapcsolatok binárisak és determinisztikusak.

Jelen tanulmány célkitűzése kettős. Az egyik cél rávilágítani a státusz szakirodalomban nagyrészt figyelmen kívül hagyott dimenziójának, a szerepstátusznak a fontosságára az államok/államcsoportok világpolitikai magatartásának alakításában, különösen annak lehetséges elvesztése kontextusában; a másik cél megfogalmazni az ASEAN világrendváltásra adott reakciójának egy, a szakirodalmi diskurzus teljesebbé válását is esetlegesen tovább orientáló magyarázatát.

Módszertanát tekintve az írás elsődleges forrásokra támaszkodva, kvalitatív tartalomelemzés alapján fogalmazza meg és a délkelet-ázsiai regionalizmuson esettanulmány

⁶ A délkelet-ázsiai államok önszerveződésének (ASEAN) működési módszere (az egység, a harmónia és a szolidaritás színlelésének formalizálása a nézeteltérések érdemi és hatékony kezelése helyett) válság esetén ugyanakkor a releváns döntéshozók körében érzékelhetően (és akár nyíltan megfogalmazva) kérdésessé teszi a Szövetség legitimitását és relevanciáját. Szakáli Máté: *Oroszország Ukrajna elleni inváziója: Délkelet-Ázsia álláspontja*. KKI Elemzések, 2022/26, [online], 2022. Forrás: real.mtak.hu [2023. 08. 22.].

⁷ A státusz a nemzetközi politikában egy államnak a másokhoz viszonyított helyzetét jelenti a deferenciahierarchiában. Az elmúlt másfél évtizedben a világpolitika státuszalapú elemzései egyre nagyobb figyelmet kapnak. A teoretikusok olyan fontos jelenségekre adnak státuszalapú magyarázatokat, mint a fegyverrendszerek beszerzése, a hatalomváltások, a háborúk és a katonai beavatkozások, a nemzetközi szervezetekben való részvétel és azok megalakulása, a kis államok külpolitikája, valamint a feltörekvő és újra megjelenő hatalmak nemzetközi viselkedése. Götz, Elias (2021): Status Matters in World Politics. *International Studies Review*, 23(1), 228–247.

formájában teszteli a státuszmentés hipotézisét, amely alkalmas lehet az ASEAN világrendváltásra adott közelmúltbeli reakcióinak közelítő magyarázatára. A hipotézis a szerepstátusz magyarázóerejére egy állam/államcsoport politikai döntéseinek befolyásolásában – különösen egy már birtokolt szerepstátusz potenciális elvesztése esetén – az IR szerepelméletének és státuszelméletének alapállításaira és terminológiájára axiómaként tekintő, azokat a viselkedéstudomány kilátásméletének felismeréseivel egybeépítő elméleti keret révén kíván rámutatni.⁸

A tanulmány először a releváns elméleti szakirodalmat tekinti át, majd felállítja a feltevést. Az írás második fele esettanulmányként a Szövetség kapacitását a nagyhatalmi relációk stabilizálására mint társadalmi konstrukciót vizsgálja, majd az ASEAN-reakciók mint státuszteljesítmény bemutatását és elemzését végzi el. A tanulmány a világrendváltás elméleti modellezése szakirodalmának teljes körű áttekintésére, az amerikai és kínai szerepstátuszok bemutatására, illetve az ASEAN szerepstátusza belső meghatározóinak a tárgyalására nem tér ki.

Az államok/államcsoportok világrendváltásra adott reakcióinak egyik lehetséges konceptualizálása: a szerepstátusz

Az elmúlt bő évtizedben a világgazdasági és világpolitikai változások akadémiai elemzésének egyik elemeként a státusz fogalmának és természetének tanulmányozása kiemelt jelentőségre tett szert a nemzetközi kapcsolatok (IR) elméletében. A státusszal kapcsolatos változókat, mint például a státuszélegetlenség, a státuszaggodalom és a státuszszorongás, a nemzetközi kapcsolatok elméletével foglalkozó tudósok különböző állami viselkedések magyarázatára használják, mint például a konfliktusok kezdeményezése, a státuszkereső politikák foganatosítása, a felemelkedő hatalmak kihívástámasztásai vagy a nagyhatalmi rivalizálás és a státuszjelző stratégiák jelenségei.⁹ A státusszal foglalkozó új tudományos hullámot módszertani szigor, elméleti innováció és empirikus gazdagság jellemzi, nem függetlenül a világhatalmi *status quo* folyamatos módosulása jelentette impulzustól.

Egy állam státuszának az értelmezése során megkülönböztethetjük egymástól a fogalom két fő összetevőjét, alapvetően a forrásuk alapján elnevezve őket: tulajdonságstátusznak és szerepstátusznak. A tulajdonságstátusz terminus olyan fontos (többnyire anyagi természetű) státuszismérvek azonosítására alkalmazható, amelyek meghatározzák

⁸ Holsti, Kalevi J. (1970): National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, 14(3), 233–309; Lebow, Richard N. (2008): *A cultural theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press; Kahneman, Daniel – Tversky, Amos (1979): Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291.

⁹ Larson, Deborah Welch – Shevchenko, Alexei (2019): *Quest for Status: Chinese and Russian Foreign Policy*. London: Yale University Press; Renshon, Jonathan (2017): *Fighting for Status: Hierarchy and Conflict in World Politics*. Princeton: Princeton University Press; Ward, Steven (2017a): Lost in Translation: Social Identity Theory and the Study of Status in World Politics. *International Studies Quarterly*, 61(4), 821–834; Ward, Steven (2017b): *Status and the Challenge of Rising Powers*. Cambridge: Cambridge University Press; Pu, Xiaoyu (2019): *Rebranding China: Contested Status Signaling in the Changing Global Order*. Stanford, CA: Stanford University Press; Wolf, Reinhard (2019): Taking Interaction Seriously: Asymmetrical Roles and the Behavioural Foundations of Status. *European Journal of International Relations*, 25(4), 1186–1211.

az államnak a hierarchikus nemzetközi közösségen belül elfoglalt helyét és rangját. Ilyen ismérvek például a vagyon, a kényszerítő képességek, a demográfiai helyzet, a kultúra, a társadalmi-politikai szervezettség vagy a diplomáciai befolyás. A szerepstátusz az állami interakciók és a kompetens gyakorlatok révén létrejövő státuszösszetevőként azonosítható, amely az állam számára deferenciát (tisztetet és elfogadást) biztosít más államok részéről. Ilyen tényezőnek minősíthető például a teljesítmény, a presztízs és a kompetencia.¹⁰

Érdeemes megjegyezni, hogy a szerepstátusz és a tulajdonságstátusz közötti különbségtétel a státusz fogalmán belül elsősorban az analitikai egyértelműség érdekében történik. A valóságban a szerep és a tulajdonság nem feltétlenül választható el egymástól. A már létező közéleti diskurzus mellett a szakirodalomban is megfigyelhető szemléletrendeltetés, miszerint legalábbis implicit módon a tulajdonságstátusz magyarázóereje kerül aránytalan hangsúlyozásra a szerepstátusz ellenében, jóllehet, módszertani problémákat vet föl.¹¹ Ezen elfogultság ugyanis jobbra anyagi redukcionizmushoz vezethet, hiszen bizonyos anyagi erőforrásokat státuszjellemzőkkel tesz egyenlővé, összemossa a hatalom és a státusz fogalmait az állami viselkedés alakításában.¹² Következésképpen az elsődlegesen a tulajdonságokra történő támaszkodás egy adott állam státuszának a meghatározásakor csökkentheti a státusz fogalmának elemzési hasznosságát az állami viselkedés magyarázatában. Például az, hogy hogyan lehet megkülönböztetni egy felemelkedő hatalom státuszra való törekvését (társadalmi elismerés) a hatalomvágytól (anyagi uralom), a tulajdonságstátusz-kutatók számára analitikai kihívást jelenthet. A szerepstátusz emeli ki a kompetens állami teljesítmény jelentőségét az állam bizonyos státuszra való törekvésének sikere vagy sikertelensége szempontjából. Amennyiben egy rendszerben az államok között minden attribútum tekintetében egyenlőség mutatkozik, valószínűsíthetően a kompetenciabeli eltérések fogják meghatározni, hogy melyikük éri el a kívánt státuszt. A kompetencia lehet egy állam tulajdonsága. Viselkedés vagy teljesítmény nélkül azonban a kompetencia önmagában nem vezet a kívánt politikai eredményre. A szerepstátusz vizsgálata kifejezetten a világrend-transzformáció modellezésében és értelmezésében mindazonáltal további indoklásra szorul.

A fogalom elemzési relevanciájának alapvetően két oka van. Egyfelől, a nemzetközi hierarchia lényegében társadalmi kapcsolatokon alapul, és a legtöbb politikai vezető

¹⁰ A szakirodalmi vita alapja, illetve a tulajdonságstátusz és a szerepstátusz közötti legfontosabb fogalmi különbségtétel a státusz forrásában áll, nem pedig a megszerzésének a folyamatában. Mind a tulajdonságstátusz-, mind a szerepstátusz-kutatók egyetértenek abban, hogy a státusz társadalmi elismerésen és percepción alapul, de nem értenek egyet annak forrását illetően (a státusz forrása az előbbi értelmezésben főként anyagi jellegű, az utóbbiban jobbra a társadalmi interakciók következménye a nemzetközi társadalomban). He, Kai – Feng, Huiyun (2022): Role Status and Status-Saving Behaviour in World Politics: The Asean Case. *International Affairs*, 98(2), 363–381.

¹¹ Ez nem jelenti azt, hogy a státusz-kutatók többsége egyszerűen figyelmen kívül hagyja a státusz társadalmi és kapcsolati aspektusait, ám a kutatásaikban jellemzően a különböző anyagi státuszmarkereken alapuló tulajdonságstátusz hangsúlyozzák a nem anyagi markereken alapuló szerepstátusszal szemben.

¹² Például, bár Észak-Korea rendelkezik atomfegyverekkel, nem rendelkezik nagyhatalmi státusszal, mert más államok kollektíven nem tekintik vagy ismerik el ilyennek. Ebben az értelemben Észak-Korea nagyhatalmi státusza társadalmilag nem elfogadott és nem elismert az attribútumai ellenére sem. Az elismerésről és a státuszról lásd Murray, Michelle (2018): *The Struggle for Recognition in International Relations: Status, Revisionism, and Rising Powers*. Oxford: Oxford University Press.

érdeklődést mutat saját fogadtatása és megítélése iránt, valamint az általa vezetett állam státusza iránt a nemzetközi társadalmon belül, amely jelenség adott esetben szorosan összefügg az országok politikai berendezkedésével és a politikai hatalom megszerzésének mechanizmusaival. Más szóval, a státuszkereső állami magatartás természetesnek tekinthető a társadalmilag felépített nemzetközi deferenciahierarchiában. Másfelől nem minden országnak állnak rendelkezésre az eszközei vagy képességei ahhoz, hogy birtokolja vagy megszerezze a tulajdonságstátusz érdemi státuszjelzőit. A kompetens viselkedésen alapuló szerepstátusz ezért az államok számára alternatív lehetőséggé válik, hogy feljebb lépjenek a világpolitikai ranglétrán, vagy megőrizték meglévő helyzetüket.

A státuszmentés mint állami reakció a meglévő szerepstátusz (észlelt) elvesztésére

A kilátásmélet a döntéshozó preferenciáit nagy fokú bizonytalanság mellett kettős függvénytranszformációval magyarázza: a döntési súlyfüggvény és az értékfüggvény segítségével. Erre azért van szükség, mert a döntéshozó sem a hasznosság megítélésénél, sem a bekövetkezési valószínűség megítélésénél nem a Neumann–Morgenstern-féle követelmények szerint jár el. Neumann és Morgenstern elméletében a várható hasznosság meghatározásához a tényleges hasznosságot és annak bekövetkezési valószínűségét kell összeszoroznunk. A kilátásmélet szerint a döntéshozók mindkét tényezőt eltorzítják, mert hajlamosabbak az intuitív gondolkodásra, mint a reflektív gondolkodásra. A döntési súlyfüggvényre azért van szükség, mert a döntéshozók a viszonylag kis valószínűséggel bekövetkező események gyakoriságát és mértékét túlbecsülik, a nagyobb valószínűségeket ezzel szemben a legtöbb bizonytalan szituációban alulértékelik. A transzformáció második lépése, a hasznosság egyéni értékke konvertálása azon a felismerésen alapul, hogy az egyéni döntéshozók nem a zéró hasznosságot használják viszonyítási alapként, hanem az éppen fennálló helyzetet. Ehhez képest értékelnek minden elmozdulást, amely így akár pozitív, akár negatív irányú is lehet. A döntéshozók egy mesterséges viszonyítási ponthoz, a referenciaponthoz viszonyított értékeléseken alapuló döntéseit tehát az befolyásolja, hogy egy választási helyzetet a nyereség vagy a veszteség területként értelmeznek-e. A referenciapont felett a választásokat a nyereségek tartományába helyezik vagy keretezik, míg a referenciapont alatt a veszteségek tartományába. Daniel Kahneman és Amos Tversky megfigyelései szerint a nyereségtartományban a döntéshozók kockázatkerülők, míg a veszteségtartományban kockázatelfogadóvá válnak. Az optimális döntési alternatíva a döntési súlyfüggvény és az értékfüggvény ismeretében határozható meg.¹³ Másképpen fogalmazva, a döntéshozók nagyobb valószínűséggel viselkednek óvatosan (kockázatkerülő módon), hogy megvédjék a nyereségeiket és elkerüljék a lehetséges veszteségeket, ha előnyös döntéshozatali kimenetelt valószínűsítenek (a nyereségek területén). Ha azonban a döntéshozók hátrányos helyzetbe kerülőnek vélelmezik magukat (azaz a veszteségek tartományába helyezik a kalkulációikat), akkor nagyobb valószínűséggel

¹³ Hamar Farkas: *Egy pszichológus, aki közgazdasági Nobel díjat kapott: Daniel Kahneman*. [online], 2013. Forrás: epa.oszk.hu [2023. 08. 22.].

választják a kockázatvállalást (kockázatelfogadó magatartás) a helyzet megfordításának reményében.¹⁴

Mivel a státusz társadalmi és eszmei fogalom, a világpolitikában való alkalmazása interszubjektív és a politikai vezetők közötti érzékelésen alapul. Ahogy Richard Ned Lebow javasolja, a politikai vezetőket nemcsak anyagi motívumok, például az étvágy és a biztonság vezérik, hanem nagymértékben befolyásolják az ideológiai és érzelmi tényezők is, például az intellektus és a hozzá kapcsolódó rang, a megbecsülés és a becsület, amelyek nagyobb valószínűséggel váltanak ki kockázatvállaló magatartást a világpolitika kontextusában. Lebow szerint ezért a kilátáselméletet úgy kellene újrafogalmazni, hogy az figyelembe vegye a vezetők nem anyagi motivációit is az állami magatartás alakításában. Ez a tanulmány az újrafogalmazásba kapcsolódik be.

Egy állam szerepstátuszának alapja egy adott (szak)területen tanúsított magatartása, különösen a hozzáértő teljesítménye. Ahhoz azonban egy állam szerepstátuszának a meghatározásához a kompetens viselkedésnek mások által széles körben elismertnek kell lennie. Ezért egy állam szerepstátusza sebezhető a külső kihívásokkal szemben, következésképpen egy állam pozíciója a nemzetközi státuszközösségben nem stabil. Egy állam meglévő szerepköre referenciapontként határozható meg. Ha egy állam szerepstátusza oly mértékben megkérdőjeleződik, hogy a mások által eredetileg elismert státusz megváltozik, akkor az állam politikai döntéshozói számára a döntési alternatívák negatív tartományába kerülnek, amely percepció kockázatvállaló magatartásformává összeálló lépésekre ösztönözheti őket.¹⁵ A szerepelmélet és a kilátáselmélet ezen következtetései a státuszmentés tesztelhető, falszifikálható hipotézisét implikálják. A tanulmány a következő hipotézist fogalmazza meg: „A politikai túlélés logikájának megfelelően nagyobb valószínűséggel döntenek egy állam/államcsoport döntéshozói kockázatvállaló magatartás mellett az állam/államcsoport meglévő (szerep)státusza érzékelt sérülésének vagy elvesztésének megakadályozása vagy a (szerep)státusz helyreállítása érdekében (visszahatást célozva a nemzetközi deferenciahierarchia képződésére és a világrendváltás dinamikájára), mint önmagában a létező (világ)hatalmi aránytalanságok korrigálása érdekében.”

A hipotézis megfogalmazása keretében két további fogalom pontosítására érdemes kitérni. Az egyik a meglévő szerepstátusz. Egy állam szerepkörének státusza nehezen kialakítható, ám ha egyszer kialakul, a politikai vezetők jellemzően értékelésre és megőrzésre érdemesnek találják. Ezért a hirtelen státuszvesztés érzékelt kockázatának hatására a politikai vezetők a szubjektív referenciapontjukhoz viszonyított nyereségekre és veszteségekre koncentrálnak, és nem az abszolút nyereségekre, illetve veszteségekre. Például egy állam státusza jellemzően komoly károkat szenved háborús vereség hatására, ami, úgy tűnhet, minden döntési opciót negatív tartományba helyez.¹⁶ Jelen tanulmány azonban az államok békeidőben bekövetkező státuszvesztésére összpontosít, amely a szakpolitikai gyakorlat inkompetenciájának vagy a szakpolitikai kudarcnak a következménye. A második fogalom a kockázatelfogadó magatartásé. A kockázat vitatott fogalom a kilátáselméletben. A politikai eredmények közötti szórás nagysága – vagyis a politikai döntések

¹⁴ Kahneman–Tversky 1979.

¹⁵ Kahneman–Tversky 1979.

¹⁶ Lásd Ward 2017b.

legjobb és legrosszabb eredményei közötti tartomány – felhasználható az állami viselkedés különböző kockázati szintjeinek meghatározására. Minél nagyobb a különbség a legjobb és a legrosszabb eredmények között, annál kockázatelfogadóbb a politikai döntéshozatal. A gyakorlatban egy állam kockázatelfogadó magatartása általában destruktív és vakmerő vagy akár önleszigetelő politikákra utal, amelyeket azért eszközölhetnek, mert e politikák legjobb és legrosszabb kimenetele közötti függvénytavolság a szokásosnál nagyobb.¹⁷ Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezek a kockázatelfogadó magatartások irracionálisak lennének, mert az ilyen politikák haszonnal szolgálhatják a döntéshozók önmeghatározott érdekeit. Ezért a tanulmány nem operál a racionális és irracionális viselkedések kategóriáival, csak a kockázatelfogadó és a kockázatkerülő döntéseikével.

Az ASEAN említett működési mechanizmusa nem teszi lehetővé a részt vevő megfigyelés vagy más közvetlen adatgyűjtési technika alkalmazását a kettős függvénytranszformáció matematikailag egzakt kiszámításához. Ezért a státuszmentés feltevésének tesztelése és hasznosságának bizonyítása érdekében – összhangban a második kutatási céllal – a tanulmány az ASEAN szerepstátuszának elemeit a nagyhatalmi relációkat stabilizáló kapacitásai vonatkozásában vizsgálja, elsősorban az ASEAN Regionális Fórum intézményi példáján, illetve a Szövetségnek az ASEAN-egység és az ASEAN-központúság¹⁸ fenntartására irányuló közelmúltbeli erőfeszítéseit tekintetében.

Hipotézisvizsgálat: az ASEAN reakciója az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság közötti nagyhatalmi versengésre mint státuszmentés

Az amerikai–kínai kapcsolatok nyíltan hozzáférhető elemzéseinek többsége hajlamos a bináris gondolkodásmód alkalmazására, nem függetlenül a két nagyhatalom hivatalos narratívájától, ám a relációk voltaképpen ellenállnak az egyszerű és kétségtelen jellemzéseknek. Az Egyesült Államok és Kína nem természetes partnerek, és nem is elkerülhetetlen

¹⁷ Lásd McDermott, Rose (2001): *Risk-Taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

¹⁸ Az ASEAN külvilággal való formális államközi kapcsolatépítésének folyamata hivatalosan a központúság képzetén alapszik. Az elnevezése arra utal, hogy az ASEAN egy sor kormányközi egyeztetési mechanizmust épített ki és működtet házigazdaként az eseti és a rendszeres (szak)politikai párbeszédhez, konzultációkhoz és projektalapú együttműködésekhez. A bevezetésben idézett külügyminiszteri beszéd ezekre „procedúrákként” és „védjegyként” hivatkozott. Az ASEAN-központúság fogalma nem szellemi előzmények nélküli, de 1995-ben a második ASEAN Regionális Fórum fogadott el egy koncepció dokumentumot, amely egyértelműen rámutatott az ASEAN-nak az ARF-ben játszott központi szerepére, és azon szerep biztosítása érdekében megfelelő intézményi intézkedéseket hozott a Fórum jövőbeli fejlesztési irányja, folyamata és napirendje felett. Azóta az egyes párbeszédplatformok és mechanizmusok kialakítása alapvetően ezt a precedenst követi. Maga az ASEAN-központúság terminus hivatalossá tételét a Szövetség 12. csúcstalálkozóának tisztviselői javasolták 2007-ben. Jelen cikk a terminust a szerepstátusz elemeként értelmezi, tekintetbe véve, hogy a délkelet-ázsiai diplomata által használt terminus nem azt jelenti, hogy a csoportosulás vagy annak tagállamai a régió geopolitikájának vagy geoökonómiájának mozgatórugói lennének. Inkább egy egyszerű megfigyelés az ASEAN-nak a régió diplomáciai struktúrájának középpontjában elfoglalt helyéről – vagyis a csúcstalálkozók és találkozóak azon hálózatáról, amelyben a multilaterális ázsiai diplomácia jó része zajlik. Az ASEAN-központúság másik figyelembe veendő ismérve a szerepstátusz-megközelítés szempontjából is, hogy az ugyanúgy a külhatalmak, mint maguk az ASEAN-tagok, illetve az interakcióik terméke. Sőt, kialakulása inkább a nagyhatalmi kapcsolatok dinamikájával függ össze, mintsem az ASEAN belső egységének vagy identitásának bármilyen kivételével. *ASEAN Regional Forum: A Concept Paper*. [online], 1995. Forrás: cil.nus.edu.sg [2023. 08. 23.].

ellenségek. A kölcsönösen mély függésük kapcsolatát a stratégiai bizalmatlanság szövi át egy egyre összetettebb regionális (és globális) környezetben. Ez az ambivalencia azonban valójában a hidegháború utáni nemzetközi kapcsolatok legmarkánsabb jellemzője. Különböző mértékben az ambivalencia jellemzi maga az ASEAN tagjainak az összes nagyhatalomhoz fűződő viszonyát is, amely erősen befolyásolja a döntéshozóknak a Szövetség stratégiai mozgásterének kiterjedésére, valamint az ASEAN által vezetett, „nyitott, transzparens és inkluzív”¹⁹ regionális rendet célzó „procedurák” létjogosultságának fogadtatására vonatkozó percepcióit.

ASEAN-kapacitás a nagyhatalmi relációdinamikák stabilizálására: intézmény és stratégia

A nagyhatalmi kapcsolatok alakításában betöltött szerepének értékeléséhez kevésbé célravezető, ha az ASEAN-t kizárólag az intézményi szemléletet követve elemezzük. Ugyan az ASEAN kommunikációja és az ASEAN-szakirodalom is gyakran önálló ágensként utal a Szövetségre a politikai folyamatok vonatkozásában, ám az ASEAN-döntéshozatal és az ASEAN-cselekvés rendszerint egy (jellemzően a soros elnöki tisztséget betöltő tagállam²⁰) vagy több (de gyakorlatilag soha nem az összes) ASEAN-állam eseti összetételű és formájú, a többi tag változó minőségű, tartalmú és tartamú informális megállapodásán alapuló konfigurációját jelenti. Az ASEAN alacsony szintű formális intézményesültsége nem teszi lehetővé a Szövetség hatékony intézményi működését. A szervezési és logisztikai teendők nagy részét a tagállamok kormányai végzik, amelyek mindegyike saját nemzeti titkárságot hozott létre az ASEAN-ügyek intézésére.²¹ Maga az ASEAN Titkárság mindössze 270 túlterhelt főállású alkalmazottat foglalkoztat, akiknek a nemzetközi összetetésben relatíve alacsony szintű bérezése alkotja a körülbelül évi 20 millió USD éves titkársági költségvetés kiadási oldalának nagy részét.²² Ez az apró, angol munkanyelvű bürokrácia koordinálja a mintegy 667 millió délkelet-ázsiai lakost képviselő 10 tagországnak a hivatalos narratíva szerint „a gazdasági növekedést, a társadalmi haladást és a kulturális fejlődést felgyorsító”²³ átfogó és mélyreható integrációját, amely országok együttes nominális GDP-je körülbelül 3,9 ezermilliárd USD.²⁴ Az ASEAN

¹⁹ *ASEAN Charter*. [online], 2008. Forrás: asean.org [2023. 08. 28.]

²⁰ Az ASEAN elnöksége évente váltakozik a tíz tagország között az államok angol nyelvű elnevezésének ábécésorrendje alapján. Az elnökséget betöltő mindenkori tagállam elnököl az ASEAN-csúcstalálkozókon és a kapcsolódó csúcstalálkozókon, az ASEAN Koordinációs Tanácsában, a három ASEAN Közösségi Tanácsban, az ASEAN ágazati miniszteri testületeiben és a magas rangú tisztviselőinek a tanácskozásain, valamint az Állandó Képviselők Bizottságában. Az ASEAN elnökséget betöltő tagállam feladata többek között fenntartani az ASEAN-központúságot; biztosítani a hatékony és időben történő reagálást az ASEAN-t érintő sürgős kérdésekre vagy válsághelyzetekre; továbbá képviselni az ASEAN-t a külső partnerekkel való szorosabb kapcsolatok megerősítése és előmozdítása érdekében. ASEAN Charter 2008.

²¹ A délkelet-ázsiai regionalizmus számos úgynevezett intézménye csak papíron létezik, például az 1976-os Barátsági és Együttműködési Szerződésben konfliktusmegoldó mechanizmusként említett ASEAN Főtanács, amely soha nem jött létre.

²² Lin, Joanne: *Is the ASEAN Secretariat Overdue for a Renewed Mandate?* [online], 2022. 08. 11. Forrás: fulcrum.sg [2023. 08. 22.].

²³ *ASEAN Aims*. [online], 2022. Forrás: asean.org [2023. 08. 28.].

²⁴ *Report for Selected Countries and Subjects*. [online], 2022. 04. Forrás: imf.org [2023. 08. 22.].

Regionális Fórum (ARF)²⁵ – a fő platform, amelyen keresztül a Szövetség a nagyhatalmi kapcsolatok moderálására törekszik a tágabb térségben – adminisztrációja mindössze egy tucatnyi emberből áll a Titkárságon belül egy speciális egységben. A tevékenységi kapacitásuk a dokumentumok tárolására és a megállapodások adatbázisának a kezelésére korlátozódik. Az ASEAN-megállapodások betartásának és érvényesítésének felügyeletére nincs külön személyzet. Az ASEAN intézményként egyszerűen képtelen az égisze alatt évente megrendezett több mint 1500 találkozó megkönnyítésénél és kiszolgálásánál több és érdemibb feladat elvégzésére, ami a nyilvános hozzáférhető források alapján az amerikai és kínai döntéshozói percepciók szerint is önmagában elégtelen háttérrel biztosít a Szövetség meglévő szerepstátuszának a fenntartásához.²⁶

A Szövetség képessége, hogy jelentős aktor legyen a nagyhatalmi relációk alakítása tekintetében, tehát nem az intézményi felépítéséből és erőforrásaiból, hanem inkább a számos kulcsfontosságú államközi interakciójából eredeztethető. A kapacitás mindig relációs jellegű, mivel mindig valamilyen konkrét céllal kapcsolatban alakul ki, és mindig szociálisan konstituálódik. Vagyis az események befolyásolására való képességhez kollektív erőforrások, energiák és akarat mozgósítása szükséges, amelyek nem a bürokráciában rejlenek, hanem a társadalmi szereplők sajátjai, ennél fogva az ASEAN esetében egyszerre releváns és megfelelő tárgyai a hipotézis helytállóságának a megállapításához. A gyakorlatban tehát az, hogy az ASEAN milyen mértékben képes befolyásolni a transzregionális, regionális és szubregionális eseményeket, valójában jobbra attól függ, hogy (1) az ASEAN-tagállamok képviselői milyen mértékben tudnak érdemi konszenzusra jutni egy cselekvési irányvonalat illetően, (2) mozgósítják-e a szükséges nemzeti erőforrásokat, ami (3) az olyan erős hazai társadalmi erők beleegyezésén vagy ellenállásának hiányán alapul, amelyek együttműködésére szükség van, vagy amelyek rendelkeznek a hivatalos napirendek megíjásához szükséges képességekkel, illetve (4) milyen mértékben képesek befolyásolni a nem ASEAN-államok, különösen az Egyesült Államok és Kína (geo)politikai álláspontjait és azok artikulációit.

Utóbbi pont tekintetében az ASEAN által preferált stratégiai irányvonal az államközi stabilitás fenntartására a megfigyelők részéről a „behálózás” stratégiájaként azonosított (a szakirodalomban legelterjedtebb magyarázatváltozatok az *impartial enmeshment*, azaz a pártatlan behálózás, és az *omni-enmeshment*, azaz a mindenre kiterjedő behálózás), amelynek elméleti háttere alapján az ASEAN úgy törekszik a nagyhatalmak el/lekötelezésére, hogy mélyen bevonja őket a saját normaközösségébe, tartós cserék és kapcsolatok intézményes egyensúlyi rendszerébe zárva őket, végső soron a távlati integráció absztrakt

²⁵ Az 1994-ben létrehozott ARF az első, az egész ázsiai csendes-óceáni térségre kiterjedő többoldalú fórum a béke-és biztonsági kérdésekről folytatott hivatalos konzultációkhoz. Az ARF a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) tagjainak és az ASEAN párbeszédpartnereinek éves miniszteri szintű találkozója, amely egyaránt teret biztosít a bizalmas megbeszéléseknek és a (nyilvános) diplomáciának, valamint a regionális problémákra adandó együttműködés-alapú válaszok kidolgozásának.

²⁶ Az ASEAN hitelessége és jelentősége nem csupán a nagyhatalmak a bevezetésben említett attitűdjeiben, hanem magán a térségben belül is erősen megkérdőjelezett. A „Délkelet-Ázsia helyzete 2023” elnevezésű legutóbbi felmérés szerint a regionális válaszadók 82,6%-a csalódott a szervezetben. Legfőbb aggodalmuk, hogy az ASEAN „lassú és hatástalan”, és ezért képtelen megbirkózni a változékony politikai és gazdasági fejleményekkel, miközben az új világrendben irrelevánsá válik. ASEAN Studies Centre at ISEAS – Yusof Ishak Institute: *The State of Southeast Asia: 2023 Survey Report*. [online], 2023. 02. 09. Forrás: iseas.edu.sg [2023. 08. 22.].

céljával.²⁷ A „behálózás” során a nagyhatalom érdekei újradefiniálódhatnak, és identitása módosulhat, hogy jobban figyelembe vegye a rendszer integritását és rendjét. Az érdemibb politikai interakciók és a kialakuló kölcsönös függőség, valamint a konstruktív elkötelezettséggel kapcsolatos elvárások és kötelezettségek ugyanis minden tagot a csoportbéli önképe és szerepe alkalmazkodó megváltoztatására ösztönöznek. A stratégia érvelése szerint az összefonódásnak ezen kombinált funkcionális és konstitutív összege révén a nagyhatalmi rivalizálás alapvető formája a versengő és zéró összegű helyett a versengő, de pozitív összegű játék logikájára módosulhat.²⁸

Ezen stratégia a tapasztalatok alapján alkalmas relatív értelemben erősíteni az ASEAN-államok befolyását a regionális napirend-meghatározásban (például az emberi jogok és a demokratizálódás kérdéseinek kizárása vagy a dekarbonizációs és energetikai átmenet fejlett államok által történő érdemibb támogatása mint ügy beemelése érdekében), valamint növelni kollektív alkupozíciójukat a „procedúrákban” a külső kapcsolatokból kinyerhető (anyagi) források maximalizálása érdekében.²⁹ Ezen némileg védekező motivációkon alapuló stratégia, meglehet, bővíteni törekszik az ASEAN érdekvédelmi és érdekérvényesítési mozgásterét a „procedúrái” fenntartása, illetve megerősítése terén rendelkezésre álló viszonylag korlátozott volumenű és hatékonyságú saját erőforrás mint tartós és strukturális (tulajdonság)státusz-ismérvek kontextusában (minden délkelet-ázsiai ország vagy közép-, vagy kishatalomnak tekintett); ám a stratégia operacionalizálása a külföldi döntéshozók előtt egyúttal részesnek és felelősnek tünteti föl a Szövetséget egy alapvetően korlátozó jellegű stratégiai helyzetért, amely felett annak nincs valódi ellenőrzése.

Az ASEAN (szerep)státuszának a régió kívüli meghatározói

Az ASEAN (szerep)státusza nem minősíthető az ázsiai csendes-óceáni térség nemzetközi kapcsolatainak irányítására irányuló erőteljes politikai szándék kifejeződésének, vagy az erre való képessége meglétébe vetett tévhit tükröződésének. A kapacitás relációs szemléletű elemzése megvilágítja, hogy az ASEAN-központúság és a „behálózás” stratégia mindenkor elfogadottsága, illetve érvényesítésük hatékonysága is alapvetően a nagyhatalmak dominálta térségbeli geopolitikai fejlemények alakulásának mint régió kívüli meghatározónak van kitéve, ami a státuszmentés hipotézis alapján a délkelet-ázsiai

²⁷ A koncepció egyfelől az elköteleződés, másfelől a biztonsági közösség elképzelései közötti átmenet. Meghaladja az elköteleződést, mert magában foglalja az identitás megváltoztatásának hosszabb távú célját, és mert jobban képes több objektum befogadására. Nem annyira messzemenő azonban, mint a biztonsági közösségépítés, mivel a hangsúly itt inkább a kulcsszereplők közötti működőképes *modus vivendi* kialakításán van, amelyet számos eszközzel el lehet érni. Goh, Evelyn: *Great Powers and Southeast Asian Regional Security Strategies: Omni-Enmeshment, Balancing and Hierarchical Order*. Institute of Defence and Strategic Studies, Working Paper No. 48. [online], 2005. 07. 01. Forrás: rsis.edu.sg [2023. 08. 24.].

²⁸ Goh 2005.

²⁹ Az ASEAN-ra valóban jellemző egyetlen sajátosságnak a térségben uralkodó társadalmi-politikai koalíciók sajátos érdekei tekinthetők, amelyek végső soron meghatározzák a tagállamok közötti konszenzus lehetséges határait. Alapszinten az összes ASEAN-államot irányító erők általában felismerik és elfogadják annak fontosságát, hogy viszonylag egységes frontot mutassanak a külső hatalmak felé, és hogy megőrizzék az ASEAN kollektív imázsát és hitelességet annak érdekében, hogy továbbra is olyan platformokat élvezzenek, amelyekről saját érdekeiket érvényesíthetik.

döntéshozók számára ösztönző behatást jelenthet, és tág mozgásteret engedhet a kockázatvállalónak minősíthető politikai döntések cselekvő kalkulációjához, meghozatalához és foganatosításához.

Az ASEAN Regionális Fórum például alapvetően két teljesen eltérő stratégiai megfontolásból jött létre. Az egyik, hogy az ASEAN a kambodzsai konfliktus során egy harmadik világbeli csoportosulás számára példátlan diplomáciai rendeltetésre tett szert a nemzetközi hierarchiaközösségen belül. Az ezen új státuszában kivívott nagyobb stratégiai önállóság, államközi tisztelet és anyagi előnyök megőrzése ugyanakkor megkövetelte egy, a külső elvárásoknak jobban megfelelő, intézményi tekintetben koherensebb és önfenntartóbb Szövetség kialakítását (valóban aktív közvetítés a belső nézeteltérések esetén, kollektív fellépés, szektorális integráció stb.).³⁰ Az adott státuszhoz köthető viselkedésminta (szerep) adaptálása révén az ASEAN az 1990-es évektől olyan államcsoporttá vált, amellyel az ENSZ keretei között rendszeresen konzultálnak a régió kívüli diplomáciai kezdeményezésekről is, továbbá párbeszédpartnerséget köthetett kulcsfontosságú külhatalmakkal (mára a partnerek száma tízre bővült: Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, az Egyesült Királyság, az Európai Unió, India, Japán, Kanada, Kínai Népköztársaság, Koreai Köztársaság, Oroszországi Föderáció és Új-Zéland),³¹ ami az ASEAN-tagok számára nemzetgazdasági jelentőségű kormányközi együttműködések eredményez a kereskedelmi, befektetési és biztonsági kérdésekben.

A hidegháború lezárulása felszámolta azokat a nemzetközivé vált társadalmi, ideológiai és politikai konfliktusokat, amelyek értelmezhető szisztémát adtak a kelet-ázsiai nemzetközi kapcsolatoknak. Az új rend vagy minta kialakítása vonatkozásában az Egyesült Államok és Kína is vonakodott a tolokodó intézményi keretek elfogadásától. E két nagyhatalom álláspontja pedig azt jelentette, hogy egy gyengén intézményesített, informális, nem kötelező erejű, konzultatív fórum volt a legkisebb közös tárgyalási nevező az új rend architektúrája kapcsán; és az ASEAN éppen ezt kínálta. Ez a tényező tekinthető az ARF létrejötté másik fő okának.

Ennek a történelmi és stratégiai kontextusnak meghatározó következménye, hogy ugyan a Szövetség a békét és a stabilitást elősegítő aktorként pozicionálja magát a régióban, a gyakorlatban ezen szerepstátusz egyetemes értelmezhetősége valójában nagymértékben a nagyhatalmak (és középhatalmak) közötti bizalmatlanságtól, rivalizálástól és az együttműködés hiányától függ, ami az ASEAN-mechanizmusokban történő részvételüket stratégiailag indokoltá és politikailag keretezhetővé teszi.³² Ugyan más, intézményi szempontból nagyobb kapacitással rendelkező államok képesek lehetnének kiterjedtebb programokat hirdető, kidolgozottabb szervezetek megalapítására, de ez az ASEAN szerepstátusza vonatkozásában gyakorlati szempontból lényegtelen. Egy szuverén államokra osztott világban a nemzetközi együttműködés mértéke alapvetően az államok képviselői közötti konszenzus mértékétől függ. Jelentősebb mértékű nemzetközi konszenzus nélkül

³⁰ Acharya, Amitav (1998): ASEAN and Asia-Pacific Multilateralism: Managing Regional Security. In Amitav Acharya – Richard Stubbs (szerk.): *New Challenges for ASEAN: Emerging Policy Issues*. Vancouver: University of British Columbia Press, 182–202.

³¹ *Overview*. [online], 2023. Forrás: asean.org [2023. 08. 23.].

³² Acharya, Amitav (1999): A Concert of Asia? *Survival*, 41(3), 84–101.

nem lehetséges az ázsiai regionális intézmények fejlődése magasabb szintű intézményesültségi formákban sem. Az egyes ASEAN-procedúrák tagjainak hajlandósága arra, hogy éljenek a vétőjogukkal – például a bizalomépítő intézkedések elfogadása esetén az ARF-ben,³³ még az olyan látszólag jóindulatú kérdésekben is, mint a biológiai sokféleség –, sokkal nagyobb jelentőségű fék a kooperáció minden szintjén és csatornáján, mint az ASEAN-államok tulajdonságstátuszbeli viszonylagos gyengeségei.³⁴ E tekintetben az ARF fennmaradásának eredője a nagyhatalom tagállamai közötti számottevő közmegegyezés hiánya, ami valószínűtlenné teszi egy magasabb szintű és intézményi minőségű platform létesítését.

A szerepstátusza ezen bizonytalanságának felismeréséről többek között az a figyelemre méltó gyakoriság is tanúskodik, amellyel az ASEAN az ázsiai regionális együttműködésben betöltött „vezetőülésének/központúságának” változatlanságát a nyilvános kommunikációja során hangoztatja, illetve annak a hivatalos és egyértelmű megerősítését kéri a partnerei részéről.³⁵ Ezenfelül a normatív befolyás és a regionális államközi egyeztetési mechanizmusokban betöltött strukturális központúság mint szerepstátusz megmentésének hipotézisét támasztja alá, hogy ugyan az ARF hivatalosan egy Dél-Ázsiától Észak-Amerikáig terjedő területet foglal magában, a nemzetközi biztonságot fenyegető legveszélyesebb dél- és északkelet-ázsiai színtereken felmerülő konfliktusforrások – például az észak-koreai fegyverkezés, a kasmíri határvita, a Tajvani-szoros szabad hajózhatósága – kezdeményező kezelésétől az ASEAN következetesen elzárkózik. Mivel az összetett konfliktusok számottevő és többszörös érdekkellentéteibe való bevonódás csupán ártana a meglévő szerepstátusza elfogadottságának, az ASEAN fellépése jobbára csak a tárgyalásos úton közmegegyezéssel történő megoldások szorgalmazására szorítkozik.

Ebben az értelemben az ASEAN szerepstátuszának az interpretálása egyszerre függ össze a nagyhatalmak közötti rivalizálás kezelhető keretek között maradásával és a nagyhatalmak képtelenségével a kapcsolataik teljes mértékben önálló módon történő rendezésére. Az egészséges nagyhatalmi verseny jelentős előnyökkel járhat az ASEAN számára párhuzamos és/vagy rivális finanszírozási, befektetési és szabadkereskedelmi megállapodások, valamint projektek formájában. Az ellenségesebb rivalizálás és annak súlyosbodása – amely jelenség különösen 2018 óta figyelhető meg a térségben – azonban a zéró összegű játék logikája alapján egy maguk által kerülni igyekezett döntési kényszerhelyzetbe hozhatja a Szövetség tagállamait. A hipotézis szerint ez kockázatvállaló reaktív magatartást eredményez, amely kalkuláció valós bekövetkezését az alábbiakban az ASEAN státuszteljesítményének cselekvési dimenziójában tanulmányozzuk.

³³ Az ASEAN Plusz Három (APT) és az ASEAN Regionális Fórum (ARF) folyamatai néhány hasznos, bár alacsony szintű együttműködési eredménye közé tartozik a Chiang Mai monetáris kezdeményezés és az egyre részletesebb védelmi fehér könyvek közzététele, amelyek alkalmasak nemzetközi szinten hozzájárulni a nagyobb állami átláthatóság és kormányközi bizalom megerősítéséhez.

³⁴ Foot, Rosemary (1998): China in the ASEAN Regional Forum: Organizational Processes and Domestic Modes of Thought. *Asian Survey*, 38(5), 425–440.

³⁵ A „vezetőülés” (*driving seat*) terminológia számos ASEAN-nyilatkozatban megtalálható, a 2000-es évek második felétől azonban jobbára felváltotta azt az „ASEAN-központúság” terminusa (feltételezhetően nem teljesen függetlenül a diplomáciai körökben bevetté váló élcelődéstől a „vezetőülés” kifejezés kapcsán).

Az ASEAN meglévő szerepstátuszának operacionalizálása

Ha nem is feltétlenül szerep- és kilátásméleti megközelítésben, de számos másodlagos forrás mutatja be az ASEAN részvételét az ázsiai regionalizmusban. Ezek a tanulmányok kritikus betekintést nyújtanak az ASEAN nagyhatalmi politikára való reagálásába és a regionális intézményépítés fejlesztésére tett empirikus kísérleteibe, mint például az intézményépítés és a puha egyensúlyozás vegyes stratégiái, a regionális együttműködés feltérképezése és újrakonfigurálása, vagy a regionális intézményi architektúra komplex formái.³⁶

A tagállami vezetők nyilvános kommunikációja, a *mainstream* régió belüli és külső elemzői értékelések többsége, valamint a délkelet-ázsiai közvélemény-kutatások szerint a Szövetség határozottan az ASEAN geopolitikai szerepét és relevanciáját fenntartani célzó egyik legegységesebb és potenciálisan legambiciózusabb közelmúltbeli aktusa a 34. ASEAN-csúcstalálkozón (2019) elfogadott, a nagyhatalmak releváns stratégiai vízióinak racionális alternatívájaként bemutatott ASEAN Indo–Csendes-óceáni Kilátásai dokumentum (ASEAN Outlook on the Indo-Pacific, AOIP).³⁷ Az ötoldalas AOIP útmutatót nyújt az ASEAN szerepvállalásához az indo-csendes-óceáni térségben, amely előmozdítja az ASEAN-központúságot, és kiemeli az ASEAN által vezetett mechanizmusok formátuma megőrzésének és egyúttal a megerősítésüknek a szükségességét a regionális és szubregionális együttműködésnek kedvező stratégiai környezet előmozdítása érdekében.³⁸ Az AOIP az indo-csendes-óceáni térséggel kapcsolatos hivatalos ASEAN-álláspontot és jövőképet ismerteti, amely a Szövetség szerepstátusz percepciójának szempontjából két alapállítást tesz. Az első, hogy az ASEAN az indo-csendes-óceáni térségre úgy tekint, mint az ázsiai csendes-óceáni térség kiegészülése az Indiai-óceán térségével; és ezen egymással versengő (állam)érdekek stratégiai terében a Szövetségnek „továbbra is becsületes közvetítőnek kell lennie”. A második állítás, hogy az ASEAN az Indiai-óceán és a Csendes-óceán térségét nem pusztán érintkező földrajzi, hanem szorosan integrált és összekapcsolt térségként fogja fel, amelynek szabályalapú architektúráiban az ASEAN „központi és stratégiai szerepet játszik”. Az ASEAN indo-csendes-óceáni jövőképe megvalósítása érdekében a dokumentum négy prioritást határoz meg, nevezetesen: tengeri együttműködés, összekapcsolhatóság, az ENSZ 2030-ig szóló fenntartható fejlődési

³⁶ Acharya, Amitav (2017): *East of India, South of China: Sino-Indian Encounters in Southeast Asia*. Oxford: Oxford University Press; Ba, Alice D. (2009): *(Re)negotiating East and Southeast Asia: Region, Regionalism, and the Association of Southeast Asian Nations*. Stanford, CA: Stanford University Press; Hiebert, Murray (200): *Under Beijing's Shadow: Southeast Asia's China Challenge*. Lanham, MD: Center for Strategic and International Studies and Rowman & Littlefield; Shambaugh, David (2021): *Where Great Powers Meet: America and China in Southeast Asia*. New York: Oxford University Press; Strangio, Sebastian (2020): *In the Dragon's Shadow: Southeast Asia in the Chinese Century*. New Haven – London: Yale University Press; Emmers, Ralf szerk. (2012): *ASEAN and the Institutionalization of East Asia*. London: Routledge; Kuik, Cheng-Chwee (2016): How Do Weaker States Hedge? Unpacking Asean States' Alignment Behavior Towards China. *Journal of Contemporary China*, 25(2), 500–514; Yeo, Andre (2019): *Asia's Regional Architecture: Alliances and Institutions in the Pacific Century*. Stanford, CA: Stanford University Press.

³⁷ *ASEAN Outlook on the Indo-Pacific*. [online], 2022. Forrás: asean.org [2023. 08. 23.].

³⁸ A dokumentum a mechanizmusok közül az ASEAN Regionális Fórumot (ARF), a Kelet-ázsiai Csúcstalálkozót (EAS), az ASEAN Védelmi Miniszterek Találkozója Pluszt (ADMM-Plus) és a kibővített ASEAN Tengerészeti Fórumot (EAMF) nevesíti. ASEAN Outlook on the Indo-Pacific 2022.

céljai, valamint a gazdasági és egyéb lehetséges együttműködési területek.³⁹ Az AOIP tehát az ASEAN-központúság, a nyitottság, az átláthatóság, az inkluzivitás és a nemzetközi jog tiszteletben tartásának normáin alapuló új regionális rendelkezések (Japán, az Egyesült Államok, Franciaország stb.) ASEAN-változatának tekinthető. A párbeszédpartnerek viszázatérően támogatásukról biztosítják a Szövetséget az AOIP-ban megfogalmazott elveket és prioritásokat illetően, ám az elmúlt négy évben a térség hatalmi *status quo*-jára többek között a Covid-19-világjárvány és kezelése, illetve az ukrajnai háború és világgazdasági folyamánai is hatással voltak, új típusú és tartalmú stratégiai kihívásokat, lehetőségeket és elsőbbségeket kiformálva.

A *Kilátások* nem cselekvésfókuszú dokumentum; alapvető célja az ASEAN-központúság fenntartása, illetve ezen megfontolás legitimitásának elismertetése és tiszteletben tartása a külhatalmakkal. Az ASEAN által vezetett „procedúrák” fenntarthatósága jóllehet a kapacitásvizsgálat alapján egyértelműen a párbeszédpartnerek érdekeitől függ. Következésképpen úgy tűnik, az AOIP politikai retorikát meghaladó gyakorlati végrehajtása – elsősorban az amerikai–kínai nagyhatalmi rivalizálás fémjelezte államközi egyetértés hiánya miatt – egyelőre csupán a 2023. évi indonéz ASEAN-elnökséghez kötődően vesz lendületet. A következő alfejezet az ASEAN kockázatfogadónak tételezett magatartásának természetét ezért a Szövetség egyéb öncselekvései vonatkozásában is vizsgálja.

A stratégiai autonómia növelése az ASEAN-egység és az ASEAN-központúság megerősítése által

A nagyhatalmi rivalizálás rendszerszintűvé válásának és intenzitásnövekedésének folyamatára válaszul megfigyelhető, hogy az ASEAN – különösen 2021-től kezdődően – átcsoportosítja napirendi prioritásait, valamint a közmegegyezés lehetőségét magában rejtő kooperációs területeken törekszik előmozdítani a tagállamai és a külhatalmak közötti szabályalapú (szak)politikai egyeztetések folytatódását az „ASEAN-procedúrák” kereteiben és azokon kívül is, például többek között a világjárvány utáni gazdasági fellendülés vagy az éghajlatváltozás kezelése szükségességének tematizálása révén. Az ASEAN a jellemzően inkább optimista, óvatos, várakozó attitűdje helyett ez alapján proaktívabb megközelítést kezdett alkalmazni a stratégiai autonómiája és a kezdeményezőkérsége javítására összpontosítva. A megközelítésváltás bekövetkezésére az ASEAN háromszatú gyakorlati törekvései engednek következtetni. A státuszmentés hipotézis alapján a nagyhatalmi versengés – továbbá attól nem függetlenül az erősödő belföldi populizmusok és gazdasági protekcionizmusok, illetve a multilateralizmus stratégiai értékének felismeréséhez szükséges türelmet gyakran nélkülöző geopolitikai számítások jelensége az egyes délkelet-ázsiai államvezetésekben belül – keltette potenciális státuszvesztés percepciója eredményezi ezen magatartás adaptálását, amely a helyi diplomáciai mércével proaktívnak és kockázatvállalónak minősíthető.

³⁹ ASEAN Outlook on the Indo-Pacific 2022.

Az első koherens erőfeszítésnek tekinthető politika a tagállamok közötti belső értelmezés- és értékeléskonszenzus kialakítását, illetve adott regionális és nemzetközi szintű kérdésekben a belső egységet fenntartó, időszerű és egyhangú megnyilatkozástételeket célozza. Az ASEAN nyilvános diplomáciai, politikai és adminisztratív erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a *Kilátásokban* megfogalmazott önképpel összhangban a nemzetközi közösség felé az egységét és a stabilitását szemléltesse.⁴⁰ A 43. ASEAN-csúcs (Jakarta, 2023. szeptember 4–7.) elnöki nyilatkozata az ASEAN-integráció előmozdításának, illetve a *Kilátásokban* megfogalmazott normáknak a fontosságát is kiemelten hangsúlyozza önmagukban és többek között az ASEAN Közösség 2025-ös jövőképe végrehajtásának felgyorsítása és a 2025 utáni ASEAN-jövőképet megfogalmazó munkacsoport feladatainak prioritássá tétele kontextusában.⁴¹ A tagállamok a hagyományos és nem hagyományos biztonsági kihívásokra adott válaszként a Szövetség ellenálló képességének az erősítését is javasolták, továbbá kiemelték egyetértésüket az ASEAN külkapcsolatainak bővítését és elmélyítését, valamint az ASEAN által vezetett többoldalú mechanizmusok hatékonyságának a növelését illetően. Előbbi tekintetben, a Szövetség kohézióját és vitalitását demonstrálandó a tagállamok a mianmari válság (2021–), az ukrajnai háború (2014–), a dél-kínai-tengeri területi viták és Kelet-Timor ASEAN-tagsága megítélésében is egyetértésüknek adtak hangot.⁴² Az utóbbi tekintetben a nyilatkozat a 2023. évi indonéz ASEAN-elnökség egyik fő eseményeként üdvözölte az első ASEAN – Indo-Csendes-óceáni Fórum szeptember 5–6-i összehívását az AOIP megvalósításának jegyében. A találkozót megnyitó beszédében Joko Widodo indonéz elnök kijelentette, hogy a Fórum a térségbeli „[geopolitikai] rivalizálást kölcsönösen előnyös együttműködéssé alakítja át.”⁴³ A Fórum három fő prioritást állapított meg, amelyek követése révén az elnök szerint „békés, stabil és virágzó indo-csendes-óceáni térség fog létrejönni”: (1) a zöld infrastruktúra és az ellenálló regionális ellátási láncok kiépítése, különösen az ipari downstreaming és az elektromos járművek ökoszisztémáinak fejlesztése terén; (2) a fenntartható és innovatív finanszírozási rendszerek létrehozása, főként az energiaátmenet elősegítésére; (3) a digitális átalakulás és kreatív gazdaság megerősítése az ASEAN mikro-, kis- és középvállalkozásainak támogatása érdekében. A prioritásokhoz kapcsolódóan az ASEAN-országok és az ASEAN-partnerek a Fórumon 93 konkrét és 73 potenciális együttműködési projektet jelentettek be 38,2 milliárd USD, illetve 17,8 milliárd USD értékben.⁴⁴

Az ASEAN a nyílt, transzparens és inkluzív regionális együttműködés normáinak hangsúlyos idealizálása és nemzetközi napirenden tartása mellett a saját többoldalú párbeszédplatformjai minőségének javítására irányuló erőfeszítésekre is összpontosít az USA és Kína hangsúlyosan pártatlan és célzottan egyensúlyi bevonásának a biztosítása érdekében a regionális bizalomépítést szolgáló, hagyományosnak számító ASEAN-keretek,

⁴⁰ *ASEAN Leaders' Declaration on Mainstreaming Four Priority Areas of the ASEAN Outlook on the Indo-Pacific within ASEAN-Led Mechanisms*. [online], 2022. 11. 11. Forrás: asean.org [2023. 08. 23.].

⁴¹ *Chairman's Statement of the 43rd ASEAN Summit*. [online], 2023. 09. 05. Forrás: asean.org [2023. 09. 06.].

⁴² *Chairman's Statement of the 43rd ASEAN Summit*. 2023.

⁴³ *ASEAN Indo-Pacific Forum Transforms Rivalry into Cooperation*. [online], 2023. 09. 06. Forrás: asean2023.id [2023. 09. 07.].

⁴⁴ ASEAN Indo-Pacific Forum Transforms Rivalry into Cooperation 2023.

mint az ASEAN Regionális Fórum (ARF), az ASEAN Védelmi Miniszterek Találkozója (ADMM-Plus) és a Kelet-ázsiai Csúcstalálkozó (EAS) elmaradhatatlan és precedenskövető megszervezéseivel. Az ASEAN párbeszédpartnerségeinek, valamint szektorális és fejlesztési partnerségeinek korszerűsítése és bővítése – amelyek révén a Szövetség megszilárdíthatja (szerep)státuszát, optimalizálhatja közösségképzelési végrehajtását, és növelheti stratégiai értékét a Kína és az USA közötti verseny által kiváltott stratégiai nyomás ellenében – a világvárvány ellenére sem vált marginalizált folyamattá.⁴⁵ 2021-ben a Szövetség párbeszédpartnerséget alakított ki az Egyesült Királysággal, ami 25 év után az ASEAN első ilyen típusú új relációja.⁴⁶ A Délkelet-Ázsiai Barátsági és Együttműködési Szerződést (TAC) aláíró államok száma 2023 augusztusáig pedig 52-re emelkedett; a délkelet-ázsiai államok 2020 óta Kolumbia, Kuba, Dél-Afrika,⁴⁷ Dánia, Görögország, Hollandia, Omán, Katar, az Egyesült Arab Emírségek,⁴⁸ Spanyolország, Ukrajna⁴⁹ és Szerbia⁵⁰ csatlakozási kérelmét hagyták jóvá. Az ASEAN szemszögéből az egyezmény részes államainak létszámbővülése és a földrajzi körök szélesedése a Szövetség multilaterálisra vonatkozó normakoncepciójának bürokraciaszintű terjedésére utal, ami intézményi garanciaként szolgálhat minden állam számára az ASEAN egészével és a tagállamaival való együttműködésének elmélyítéséhez.

A harmadik típusú erőfeszítés, amely a Szövetség attitűdváltására utal, az ASEAN Közösségek mint integrációs cél megerősítése, illetve Washington és Peking (valamint azok releváns multilaterális kezdeményezéseinek) bevonása a prioritások fejlesztésébe és realizálásába. Ezen politikák összhangban állnak az ASEAN alapítása óta követett és kommunikált alapelvekkel és preferenciákkal, miközben megvalósításuk körülményeinek nyilvános felülértékelése demonstrálni hivatott a Szövetség stratégiai rugalmasságát és kezdeményezőkézségét. Az „ASEAN-procedúrák” színvonala és értéke nemzetközi elismertségének növelésére a Szövetség a vendéglátó diplomácia eszköztárát is tudatosan felhasználja. 2022-ben Kambodzsa, Indonézia és Thaiföld vette át az ASEAN, a G20 és az APEC soros elnöki tisztségeit. Három jelentős diplomáciai politikai tanácskozási házigazdájaként az ASEAN számára ez egyszerre jelentett érdekérvényesítési lehetőségeket és érdekvédelmi kihívásokat, beleértve például a hosszú távú államközi nézeteltérések akut koordinációs problémáinak és az Oroszország elleni szankciós rezsim és elszigetelés maximalizálását szorgalmazó G7-országok nyomásgyakorlásának a kezelését is. A három ország külügyminiszterei 2022 májusában közös nyilatkozatban szögezték le, hogy a három csúcstalálkozó házigazdájaként minden partnerrel és érdekelt féllel együtt fognak dolgozni az együttműködés szellemének biztosítása, valamint a regionális és globális béke és stabilitás fenntartása érdekében, megerősítve az ASEAN „nyílt és inkluzív” politikájának

⁴⁵ ASEAN Annual Report 2022–2023. [online], 2023. 07. Forrás: asean.org [2023. 08. 27.].

⁴⁶ ASEAN, UK Launch Dialogue Partnership. [online], 2022. 06. 24. Forrás: asean.org [2023. 08. 26.].

⁴⁷ More Countries Join ASEAN's Treaty of Amity and Cooperation. [online], 2020. 11. 20. Forrás: asean.org [2023. 08. 23.].

⁴⁸ Six More Countries Join Amity, Cooperation Treaty in Southeast Asia. [online], 2022. 08. 03. Forrás: vietnam-plus.vn [2023. 08. 23.].

⁴⁹ ASEAN Accepts Ukraine and Spain as TAC members. [online], 2022. 11. 10. Forrás: freshnewsasia.com [2023. 08. 23.].

⁵⁰ Serbia's Asean Accession Request Unanimously Approved. [online], 2023. 07. 12. Forrás: srbija.gov.rs [2023. 08. 23.].

hitelességét.⁵¹ Ez a nyilatkozat a három ország azon döntését is magában foglalta, hogy Oroszországot is meghívják az utólag a nemzetközi közösség által egyértelműen sikeresnek ítélt találkozókra. Ez pedig az ASEAN relatíve adaptív hozzáállását a szerepstátusza üzenetformálásához, illetve érvényesítési platformjai és csatornái megválasztásához legalábbis adekvát és kifizetődő taktikának tünteti föl, hiszen általa a Szövetség képes előmozdítani a saját és tagállamai tulajdonságstátusz-elemeinek fejlesztését, ami közvetlenül kihathat a státuszteljesítmény alakítására és annak nemzetközi érzékelésére.

Az Egyesült Államok és Kína közötti stratégiai versengés nyíltabbá válására és a biztonságiasítás jelenségére adott reakciója részeként az ASEAN egyidejűleg és körültekintően célozza előmozdítani az együttműködését mindkét nagyhatalommal, kiemelve őket a párbeszédpartnerei közül. A Kínával 2018 októberében tartott első közös tengeri hadgyakorlatot követően az ASEAN-országok 2019 szeptemberében az Egyesült Államokkal is megrendezték az elsőt.⁵² Miután 2021 novemberében az ASEAN–Kína kapcsolatot a felek átfogó stratégiai partnerséggé minősítették, az ASEAN 2022 novemberében az Egyesült Államokkal is bejelentette a partnersége magasabb szintre emelését.⁵³ Emellett, miközben kilenc ASEAN-ország egyetértési megállapodást írt alá a BRI-ben való részvételről és látszólag egyhangúlag támogatja Peking Globális Fejlesztési Kezdeményezését, hét ASEAN-állam az Egyesült Államok Indo-Csendes-óceáni Gazdasági Keretének alapító tagjává vált.⁵⁴

Az ASEAN ezen szereppeformansza iránti nagyhatalmi fogadókészség nagyrészt annak tudható be, hogy a Szövetség – összhangban a TAC alapelveivel – formálisan ügyel a partnerei politikai és stratégiai értelemben vett alap- és vörös vonalainak a publikus tiszteletben tartására; egyúttal a részvétel az ASEAN-procedúrák kereteiben zajló egyeztetéseken és a jogilag nem kötelező erejű megállapodásokban a felelősségteljes, hozzáértő, globális közjavakat biztosító nagyhatalom percepcióját kelti az Egyesült Államokról és Kínáról is, összhangban a saját szerep- és státuszpreferenciáikkal. Az ASEAN-reakciók politikai végrehajthatóságát ezenfelül elősegíti, hogy az Egyesült Államok és Kína közötti stratégiai verseny kiéleződése – részint éppen az ASEAN szerepstátuszának relatív időállósága következtében – egyelőre kevésbé érinti az ASEAN–Kína, illetve az ASEAN – Egyesült Államok relációk alapismérveit. A nagyhatalmi *status quo* módosulásai keltette politikai hangsúlyeltolódások és interdependencia-változások dacára egyelőre továbbra is a gazdasági együttműködés az ASEAN–Kína kapcsolatok fő területe, míg az USA és az Szövetség közötti interakciókban továbbra is a biztonság(politika) áll a fókuszban.

⁵¹ *Joint Press Release of the Foreign Ministries of the Kingdom of Cambodia, the Republic of Indonesia and the Kingdom of Thailand.* [online], 2022. 05. 04. Forrás: mfaic.gov.kh [2023. 08. 23.].

⁵² *ASEAN and China Successfully Conclude ASEAN-China Maritime Exercise.* [online], 2018. 10. 27. Forrás: mindef.gov.sg [2023. 08. 26.]; *First ASEAN-US Maritime Exercise Successfully Concludes.* [online], 2019. 09. 06. Forrás: c7f.navy.mil [2023. 08. 26.].

⁵³ *China, Asean Form Comprehensive Strategic Partnership as XI Chairs Summit.* [online], 2021. 11. 22. Forrás: english.gov.cn [2023. 08. 26.]; *President Biden and ASEAN Leaders Launch the U.S.-ASEAN Comprehensive Strategic Partnership.* [online], 2022. 11. 17. Forrás: pacom.mil [2023. 08. 26.].

⁵⁴ *Data.* [online], 2023. 08. 06. Forrás: eng.yidaiyilu.gov.cn [2023. 08. 26.]; Hoang Thi Ha: *Why Is China's Global Development Initiative Well Received in Southeast Asia?* [online], 2023. 03. 03. Forrás: fulcrum.sg [2023. 08. 26.]; *In Asia, President Biden and a Dozen Indo-Pacific Partners Launch the Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity.* [online], 2022. 05. 23. Forrás: eng.yidaiyilu.gov.cn [2023. 08. 26.].

Következtetések

Jelen írás törekedett rávilágítani a státusz nagyrészt figyelmen kívül hagyott dimenziójának, a szerepstátusznak a fontosságára az államok/államcsoportok világpolitikai magatartásának alakításában és annak értelmezésében. A tanulmány a kilátásmélet és a szerepmélet alapján axiómaként fogadta el, hogy egy állam nemzetközi szerepstátusza a nemzetközi társadalom által az államot és külső szereplőket érintő viselkedési interakciók és kompetens gyakorlatok révén konstituálódik. A kilátásméletből merítve a tanulmány a státuszmentés feltevését fogalmazta meg, amely szerint az államok nagyobb valószínűséggel hoznak kockázatelfogadó politikai döntéseket, amennyiben a meglévő státuszuk elvesztésének eshetőségét észlelik, mint pusztán a státuszambíciók megfogalmazásakor. A státuszmentés hipotézise az ASEAN reaktív normaközösség-építő és procedúraerősítő kapacitásainak, illetve erőfeszítéseinek, különösen a közelmúltbeli, a nagyhatalmakkal történő egyensúlyi kapcsolatteremtést célzó törekvéseinek a vizsgálatával került tesztelésre. Az ASEAN szerepstátuszának és a státuszteljesítményének elemzése alapján a tanulmány fő következtetése, hogy a meglévő szerepstátuszának érzékelt eróziója arra készítette az ASEAN-államokat, hogy saját mércéjükkel mérve kezdeményezőbb és kockázatvállalóbb intézkedéseket tegyenek az ázsiai regionalizmus terén. Az ASEAN egyértelmű alapérdekével összhangban ugyanis a Szövetség immár hangsúlyosabban törekszik megpróbálni mérsékelni – ahogy az esettanulmány tárgyalta – az amerikai–kínai rivalizálás dinamika- és irányváltozásait: a Szövetség az államközi magatartás békés normáinak kidolgozására és a nagyhatalmaknak a regionális testületek, párbeszédpartnerek, együttműködési projektek, szabadkereskedelmi övezetek stb. hálójába történő bevonására összpontosít.⁵⁵ Az egyes hálók súlyát nem mindig a tőlük várható konkrét anyagi előnyök képezik, hanem a kötelekfunkciójuk adja, ami számításba kerülhet az egyes felek akut költség-haszon elemzése során.

A hipotézisvizsgálat ezen eredményei alapot szolgáltatnak a hipotézis elfogadásához. A tanulmánynak jöllehet nem szándéka megkérdőjelezni más elméleti megközelítéseket vagy versenyre kelni velük. A szerepstátusz-kutatás inkább egy plauzibilis alternatív magyarázatot nyújt, amely kiegészíti vagy új megvilágításba helyezi az államoknak/államcsoportoknak a nemzetközi szervezeteken keresztül a nemzetközi deferenciahierarchiában keltett módosításait. A hipotézis a meghatározó IR-modellek alapján látszólag irracionálisnak tűnő viselkedéseket is értelmezhetővé teheti az államok/államcsoportok kockázatelfogadó törekvéseiként, amellyel veszélyeztetett szerepstátuszuk megmentésére törekszenek. Ennélfogva a tanulmány végkövetkeztetésében arra ösztönzi a térség kutatóit és a teoretikusokat, hogy teszteljék és fejlesszék akár modellé a hipotézis érvelését az ASEAN-tagállamok saját szerepstátuszai negatív kilátástartományba helyeződése esetén vagy a státuszkeresésük során adott eltérő válaszaiknak a vizsgálatával.

⁵⁵ Ez úgy is elképzelhető, mint sok liliputi, akik lekötnek néhány Gullivert. A kötelek talán nem túl erősek, még együtt sem, de amíg a Gulliverek nem működnek együtt, hogy segítsenek egymás kiszabadításában, addig nincs más választásuk, mint a liliputiak játékát játszani. A nagyhatalmak hajlandósága az ASEAN játékára soha nem tekinthető magától értetődőnek. Elkötelezettségük az ASEAN-mechanizmusok iránt gyakran ingadozik, ami legszembetűnőbben a találkozókon történő magas szintű állami képviselőik megvalósulásában vagy elmaradásában érhető tetten.

A további elméleti és gyakorlati munkát orientálhatja, hogy jelen kutatásból két általánosabb érvényű (szak)politikai következtetés is levonható. Először is, igazolható, hogy a fejlődő országok kompetens gyakorlatok révén nem csak az elmélet szintjén lehetnek képesek eredményesen javítani státuszukon. Azaz a tulajdonságstátuszok korrigálása, például nukleáris fegyverkezéssel vagy területi expanzióval, nem az egyetlen módja annak, hogy magasabb pozícióba kerüljenek a világpolitika deferenciahierarchiájában. A felemelkedő hatalmak számára, amennyiben a politikai végcéljuk a nemzetközi társadalmi státusz (és presztízs) megszerzése, akkor a kívánt elismerést és tiszteletet a szerepstátuszuk javításával, szűkös *hard* és *soft power* erőforrások mellett, reaktív és alkalmazkodó, sőt akár előre menekülő jellegű stratégia keretében is képesek lehetnek elérni. A domináns hatalmak minden bizonnyal foganatosítanak olyan ösztönzőket, amelyek a feltörekvő hatalmak távoltartását célozzák a saját státuszklubjaiktól, és elutasítják a feltörekvő hatalmak státuszkéréseinek elismerését abban az esetben is, amikor a feltörekvő hatalmak megszereznek olyan értékes tulajdonságstátusz-elemeket, amelyekkel a klubtagok már rendelkeznek. A domináns hatalmaknak e tekintetben a világrendváltás határozatosabb koordinálása érdekében célszerű lehet megtanulni, hogyan tiszteljék, ismerjék el és fogadják el formálisan a felemelkedő hatalmak státuszait, különösen a világpolitikában tanúsított hozzáértő magatartásukkal kiérdemelt szerepstátuszait. A geopolitikai folyamatok alakításában és megfigyelésében is előremutató perspektíva lehet a béke és a stabilitás megteremtése szempontjából, ha az állami aktorok deferenciahierarchiája inkább cselekvés, mintsem birtoklásalapúvá válik.

Ennek megfelelően a tanulmány amellet érvel, hogy bizonyos államközi nézeteltérések feloldhatók a kulcsfontosságú változók – például a hatalom és a státusz – szigorú fogalmi meghatározásával és operacionalizálásával. Ugyanakkor a rendszerszintű és a belföldi politikai nyomás kölcsönhatása bizonytalanságot okoz a délkelet-ázsiai országok és következőképpen az ASEAN döntéshozatalát meghatározó percepciókban, ami további elméleti építkezést igényel. A szakirodalom egyetért abban, hogy az ASEAN-központúság hosszabb távon valószínűleg gyengülni fog a nagyhatalmi politika és az ASEAN belső, az intézményesülés alacsony szintjében is megnyilvánuló kapacitáshiányai miatt. Az új regionális és világrend várható struktúráját illetően azonban nincsen sem döntéshozói, sem megfigyelői konszenzus: a bipolaritás, a nagyhatalmi szövetségkötés, az amerikai vagy kínai hegemonia vagy az államok további marginalizálódása és infantilizálódása a monopóliumra törekvő multinacionális vállalatokkal szemben mind egymással versengő perspektívák. Ez a bizonytalanság mint kontextus teremti meg a stratégiai teret és a politikai igényeket az ASEAN-vezetésű ázsiai regionalizmus iránt. Ennélfogva valószínűsíthető, hogy amíg a nagyhatalmak közötti konfliktus és együttműködés ambivalens összetettsége fennáll, és amíg a Szövetség továbbra is megfelel a hitelesség minimális követelményeinek, addig az ASEAN szerepstátusza, hogy többek között nagyhatalmi csúcstalálkozóknak adjon otthont, és ezáltal bizonyos mértékig befolyásolja a nagyhatalmi kapcsolatokat, alapértelmezésként fennmarad.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acharya, Amitav (1998): ASEAN and Asia-Pacific Multilateralism: Managing Regional Security. In Acharya, Amitav – Stubbs, Richard (szerk.): *New Challenges for ASEAN: Emerging Policy Issues*. Vancouver: University of British Columbia Press, 182–202. Online: <https://doi.org/10.59962/9780774853040-009>
- Acharya, Amitav (1999): A Concert of Asia? *Survival*, 41(3), 84–101. Online: <https://doi.org/10.1080/00396339912331342933>
- Acharya, Amitav (2017): *East of India, South of China: Sino-Indian Encounters in Southeast Asia*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199461141.001.0001>
- ASEAN Accepts Ukraine and Spain as TAC members*. [online], 2022. 11. 10. Forrás: freshnewsasia.com [2023. 08. 23.].
- ASEAN Aims*. [online], 2022. Forrás: asean.org [2023. 08. 28.].
- ASEAN and China Successfully Conclude ASEAN-China Maritime Exercise*. [online], 2018. 10. 27. Forrás: mindef.gov.sg [2023. 08. 26.].
- ASEAN Annual Report 2022-2023*. [online], 2023. 07. Forrás: asean.org [2023. 08. 27.].
- ASEAN Charter*. [online], 2008. Forrás: asean.org [2023. 08. 28.].
- ASEAN Indo-Pacific Forum Transforms Rivalry into Cooperation*. [online], 2023. 09. 06. Forrás: asean2023.id [2023. 09. 07.].
- ASEAN Outlook on the Indo-Pacific*. [online], 2022. Forrás: asean.org [2023. 08. 23.].
- ASEAN Regional Forum: A Concept Paper*. [online], 1995. Forrás: cil.nus.edu.sg [2023. 08. 23.].
- ASEAN Secretariat: *ASEAN Leaders' Declaration on Mainstreaming Four Priority Areas of the ASEAN Outlook on the Indo-Pacific within ASEAN -Led Mechanisms*. [online], 2022. 11. 11. Forrás: asean.org [2023. 08. 23.].
- ASEAN Studies Centre at ISEAS – Yusof Ishak Institute: *The State of Southeast Asia: 2023 Survey Report*. [online], 2023. 02. 09. Forrás: iseas.edu.sg [2023. 08. 22.].
- ASEAN, UK launch dialogue partnership*. [online], 2022. 06. 24. Forrás: asean.org [2023. 08. 26.].
- Ba, Alice D. (2009): *(Re)negotiating East and Southeast Asia: Region, Regionalism, and the Association of Southeast Asian Nations*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Chairman's Statement of the 43rd ASEAN Summit*. [online], 2023. 09. 05. Forrás: asean.org [2023. 09. 06.].
- Chair's Opening Remarks Minister for Foreign Affairs of Indonesia at the 56th ASEAN Foreign Ministers' Meeting (Plenary Session)*. [online], 2023. 07. 11. Forrás: kemlu.go.id [2023. 08. 19.].
- China, ASEAN form comprehensive strategic partnership as Xi chairs summit*. [online], 2021. 11. 22. Forrás: english.gov.cn [2023. 08. 26.].
- Collins, Alan (2013): *Building a People-Oriented Security Community the Asean Way*. Abingdon: Routledge.
- Data*. [online], 2023. 08. 06. Forrás: eng.yidaiyilu.gov.cn [2023. 08. 26.]. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203104842>
- Emmers, Ralf szerk. (2012): *ASEAN and the Institutionalization of East Asia*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203804650>
- First ASEAN-US Maritime Exercise Successfully Concludes*. [online], 2019. 09. 06. Forrás: c7f.navy.mil [2023. 08. 26.].
- Foot, Rosemary (1998): China in the ASEAN Regional Forum: Organizational Processes and Domestic Modes of Thought. *Asian Survey*, 38(5), 425–440. Online: <https://doi.org/10.2307/2645501>
- Goh, Evelyn: *Great Powers and Southeast Asian Regional Security Strategies: Omni-Enmeshment, Balancing and Hierarchical Order*. Institute of Defence and Strategic Studies, Working Paper No. 48. [online], 2005. 07. 01. Forrás: rsis.edu.sg [2023. 08. 24.].
- Götz, Elias (2021): Status Matters in World Politics. *International Studies Review*, 23(1), 228–247. Online: <https://doi.org/10.1093/isr/viaa046>
- Hamar Farkas: *Egy pszichológus, aki közgazdasági Nobel díjat kapott: Daniel Kahneman*. [online], 2013. Forrás: epa.oszk.hu [2023. 08. 22.].
- He, Kai – Feng, Huiyun (2022): Role Status and Status-Saving Behaviour in World Politics: The Asean Case. *International Affairs*, 98(2), 363–381. Online: <https://doi.org/10.1093/ia/iiab232>

- Hiebert, Murray (2020): *Under Beijing's Shadow: Southeast Asia's China Challenge*. Lanham, MD: Center for Strategic and International Studies and Rowman & Littlefield.
- Hoang Thi Ha: *Why Is China's Global Development Initiative Well Received in Southeast Asia?* [online], 2023. 03. 03. Forrás: fulcrum.sg [2023. 08. 26.]
- Holsti, Kalevi J. (1970): National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, 14(3), 233–309. Online: <https://doi.org/10.2307/3013584>
- IMF: *Report for Selected Countries and Subjects*. [online], 2022. 04. Forrás: imf.org [2023. 08. 22.]
- In Asia, President Biden and a Dozen Indo-Pacific Partners Launch the Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity*. [online], 2022. 05. 23. Forrás: eng.yidaiyilu.gov.cn [2023. 08. 26.]
- Joint Press Release of the Foreign Ministries of the Kingdom of Cambodia, the Republic of Indonesia and the Kingdom of Thailand*. [online], 2022. 05. 04. Forrás: mfaic.gov.kh [2023. 08. 23.]
- Jones, David Martin – Smith, Michael L. R. (2007): Making Process, Not Progress: Asean and the Evolving East Asian Regional Order. *International Security*, 32(1), 148–184. Online: <https://doi.org/10.1162/isec.2007.32.1.148>
- Kahneman, Daniel – Tversky, Amos (1979): Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. Online: <https://doi.org/10.2307/1914185>
- Kuik, Cheng-Chwee (2016): How Do Weaker States Hedge? Unpacking Asean States' Alignment Behavior Towards China. *Journal of Contemporary China*, 25(2), 500–514. Online: <https://doi.org/10.1080/10670564.2015.1132714>
- Larson, Deborah Welch – Shevchenko, Alexei (2019): *Quest for Status: Chinese and Russian Foreign Policy*. London: Yale University Press. Online: <https://doi.org/10.12987/yale/9780300236040.001.0001>
- Lebow, Richard N. (2008): *A cultural theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511575174>
- Lin, Joanne: *Is the ASEAN Secretariat Overdue for a Renewed Mandate?* [online], 2022. 08. 11. Forrás: fulcrum.sg [2023. 08. 21.]
- McDermott, Rose (2001): *Risk-Taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- More Countries Join ASEAN's Treaty of Amity and Cooperation*. [online], 2020. 11. 20. Forrás: asean.org [2023. 08. 23.]
- Murray, Michelle (2018): *The Struggle for Recognition in International Relations: Status, Revisionism, and Rising Powers*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190878900.001.0001>
- Overview*. [online], 2023. Forrás: asean.org [2023. 08. 23.]
- President Biden and ASEAN Leaders Launch the U.S.-ASEAN Comprehensive Strategic Partnership*. [online], 2022. 11. 17. Forrás: pacom.mil [2023. 08. 26.]
- Pu, Xiaoyu (2019): *Rebranding China: Contested Status Signaling in the Changing Global Order*. Stanford, CA: Stanford University Press. Online: <https://doi.org/10.11126/stanford/9781503606838.001.0001>
- Renshon, Jonathan (2017): *Fighting for Status: Hierarchy and Conflict in World Politics*. Princeton: Princeton University Press. Online: <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691174501.001.0001>
- Rojanaphruk, Pravit: *ASEAN as a Grouping is a Failure*. [online], 2013. 08. 24. Forrás: nationthailand.com [2023. 08. 27.]
- Serbia's ASEAN Accession Request Unanimously Approved*. [online], 2023. 07. 12. Forrás: srbija.gov.rs [2023. 08. 23.]
- Shambaugh, David (2021): *Where Great Powers Meet: America and China in Southeast Asia*. New York: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190914974.001.0001>
- Strangio, Sebastian (2020): *In the Dragon's Shadow: Southeast Asia in the Chinese Century*. New Haven – London: Yale University Press. Online: <https://doi.org/10.12987/9780300256253>
- Szakáli Máté: Oroszország Ukrajna elleni inváziója: Délkelet-Ázsia álláspontja. *KKI Elemzések*, 2022/26. [online], 2022. Forrás: real.mtak.hu [2023. 08. 22.]. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzések.KE-2022.26>
- Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia*. [online], 2023. Forrás: treaties.un.org [2023. 08. 26.]
- VNA: *Six More Countries Join Amity, Cooperation Treaty in Southeast Asia*. [online], 2022. 08. 03. Forrás: vietnamplus.vn [2023. 08. 23.]

- Ward, Steven (2017a): Lost in Translation: Social Identity Theory and the Study of Status in World Politics. *International Studies Quarterly*, 61(4), 821–834. Online: <https://doi.org/10.1093/isq/sqx042>
- Ward, Steven (2017b): *Status and the Challenge of Rising Powers*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/9781316856444>
- Wolf, Reinhard (2019): Taking Interaction Seriously: Asymmetrical Roles and the Behavioural Foundations of Status. *European Journal of International Relations*, 25(4), 1186–1211. Online: <https://doi.org/10.1177/1354066119837338>
- Yeo, Andre (2019): *Asia's Regional Architecture: Alliances and Institutions in the Pacific Century*. Stanford, CA: Stanford University Press. Online: <https://doi.org/10.11126/stanford/9781503608443.001.0001>